

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Fırat University Journal of Social Science
Cilt: 20, Sayı: 1, Sayfa: 489-514, ELAZIĞ-2010

1786-1789 (H.1200-1203) TARİHLİ 65 NUMARALI ADANA ŞER'İYYE SİCİLİ TANITIMI VE FİHRİSTİ

*Dated as 1786-1789 (H. 1200-1203), the Introduction and Catalog of Adana
Şer'iyye Register Numbered 65*

Sevim ERDEM*

ÖZET

Osmanlı tarihinin en önemli arşiv kaynaklarından bir tanesi de Şer'iyye Sicilleri'dir.

Ait oldukları dönemde ve yer hakkında oldukça önemli bilgiler veren Şer'iyye Sicillerinden faydalanma konusu bugün için başlıca bir problem olmaktadır. Bu durum ise sicillerden faydalanma konusunun belirli bir metoda bağlı kılmayı zaruri hale getirmektedir. İşte bu açıdan Türkiye'de bulunan bütün sicillerin fihristlerinin yapılması zorunludur.

Bu çalışmamızda, Türk tarihi ve kültürü açısından büyük bir önem taşıyan Şer'iyye Sicillerinden sadece bir tanesinin fihrist ve tanıtımının yapılması suretiyle bu alanda yapılan çalışmalara bir örnek teşkil etmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadı, Şer'iyye Sicili, Adana.

ABSTRACT

One of the important archives resources of Ottoman history is Şer'iyye Registers.

The issue of making use of Şer'iyye Registers, which gave important information about the period and place they belonged to, is today a major problem. This situation makes it obligatory to depend on a certain method while use of the registers. Therefore in this respect, is obligatory to maket he this of all the registers available in Turkey.

This study is imed to set a pattern fort he studies made in this field by presenting and making index only one of the Şer'iyye Registers which has great importance for Turkish history and culture.

Key Words: Kadı, Şer'iyye Registers, Adana.

* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

GİRİŞ

Osmanlı hukuk sistemi üzerinde çalışan araştırmacılar, öncelikli olarak bu hukukun genel yapısı ile şer'î ve örfî kaynakları üzerinde durmuşlardır. Osmanlı devletinin kuruluşu ile birlikte, yeni ve orijinal bir hukuk sistemi başlamış değildir. Türk ve İslam devletlerinde işlemekte olan bir hukuki yapıyı devam ettirmişlerdir.

Osmanlı devletinde, hukuk esas itibariyle İslam hukukundan oluşmaktaydı. Bu İslam dininin sadece bir inanç ve ibadet esaslarından oluşmayıp, hukuku da içine almak üzere hayatın bütün yönlerini düzenleyen bir sistem olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak Osmanlılar İslam hukukunu uygularken, zamanın gerektirdiği düzenlemeleri yapmaktan kaçınmamışlardır. Osmanlı padişahlarının münferit ferman ve kanunlarıyla yapılan bu düzenlemeler, zaman içerisinde önemli bir sayıya ulaşmıştır. Genel olarak, fıkıh kitapları içinde yer alan ve geçmiş dönemlerde devletin müdahalesinden bağımsız olarak oluşan hukuka **şer'î hukuk**, padişahların emir ve fermanlarıyla oluşan hukuka da **örfî hukuk** adı verilmiştir¹.

I - OSMANLI DEVLETİNDE KADILIK TEŞKİLATI

Fertlerin, toplulukların veya müesseselerin gerek kendi aralarında, gerekse biri ile ötekisi arasında meydana gelen her türlü anlaşmazlıkların çözülmesine hukuk dilinde **kaza** denir. Osmanlılar da kaza faaliyetini kadılar yürütmüşler ve aynı zaman da bu faaliyetleri tespit edip kayda ve zabta geçirmişlerdir. Adalet alanında bazı yeni düzenlemelerde bulunan Osmanlılar, çağına göre oldukça süratli işleyen bir adlî teşkilat kurmuşlar ve gecikmiş adalet zulüm kabul olarak kabul edilmiştir².

"...İslamî kanunların tatbiki kadılara tevdi edilmiştir. Kadılar esas itibariyle dinî mevzuatı temsil ettiklerinden, örfî kanunlar da bunlara dayandığından, hiç olmazsa, bunlara aykırı olmaması gerektiğinden, bütün bu mevzuatın tatbikat, icra ve kontrolü kadılara tevdi edilmiştir..."³.

Kuruluş devrinden itibaren, Osmanlı Padişahları bir bölgeye başlıca iki yönetici yollamışlardır. Bunlardan biri, yürütme kuvvetini temsil eden **Bey** (Beylerbeyi-Sancakbeyi) diğeri de yargı kuvvetini temsil eden **Kadı**'dır. Bey, Kadı'nın hükmü olmadan hiç kimseyi cezalandıramadığı gibi, Kadı da beyin kuvvetine dayanmadan

¹ Mehmet Akif Aydın; "Osmanlıda Hukuk", **Osmanlı Devleti Tarihi**,C.II., Zaman Gazetesi Yay.,İstanbul 1999,s.375-6-384.

² Mehmet Ali Ünal; "Fetih, Fatih ve Gençlik", **Tarihçi Gözüyle Olaylar ve Türkiye**, Isparta 1988, s.76-77.

³ Şinasi Altundağ;"Osmanlılarda Kadıların Salahiyet ve Vazifeleri",**VI. T.T. Kongresi III.**, Ankara1967,s.344-5.

hükümünü uygulayamamaktadır. Kadı hükümlerinde bağımsızdı ve doğrudan doğruya padişah'tan emir alır, ona arzda bulunabilirdi. Osmanlılar, taşra yönetiminde bu "kuvvetler ayırımı"nı, âdil bir yönetimin temeli saymışlardır. Bu anlayışa uygun olarak Osmanlı ülkesi, bir yandan "Beylerbeyilik (Eyalet)" ve "Sancak(Liva)" diye "askerî-ıdarî" birimlere ayrılırken aynı zamanda bu ayırımı tâbi topraklar üzerinde "Kaza" denilen "Şer'î-ıdarî" birimler yer almıştır⁴.

İslam Devletleri'nde bütün hükümet müesseselerinin işleyişine yön veren prensipler tamamıyla şer'i at esaslarına uygun sayıldığı veya ona uydurulmaya çalışıldığı için, Osmanlı sultanı ve divanının yegâne merci sayıldığı başşehrin dışında olan kazaî-ıdarî bölgelerde, halkın hükümetle münasebetlerini tanzim bakımından kadılar baş otorite kabul edilmişlerdir. Bu vaziyet, kadılık mansıbının hükümdar tarafından şahsen tevcih olunması lazım geldiği hakkındaki umumî kaidenin sahiplerini de izah etmektedir. Osmanlı'da halkın idaresini "kaza" dediğimiz tek bir adlî-ıdarî dairede sağlamakta olan ve doğrudan doğruya divana bağlı bulunan bir "hükümet müesseseleri" birliği esas düzeni teşkil etmektedir⁵.

1. Kadıların Görevleri

Kadıların yaptıkları görevler arasında en önemlisi bir hakim olarak yaptıkları yargı görevi idi. Kadı tayin edildiği bölge hudutları içinde görevini yerine getir ve kadılar görevlerini yerine getirirken sadece şer'i davalara değil örfi davalara da bakmakla yükümlü idiler.

Osmanlı devletinde kadıların yetki ve sorumluluğu hukuk ve ceza davalarını içine almaktadır. Şer'iyeye Sicil defterlerinde her iki tür davanın zengin örneklerine rastlanır. Kadılar her şeyden önce buldukları yerlerdeki, halkın hukuki veya cezaya taalluk iden davalarına bakarlar husumetleri şeriat kaidelerine ve İslam hukuk prensiplerine göre hallederdi. Bununla birlikte kadıların görev ve sorumlulukları zaman içerisinde oldukça genişlemiştir⁶.

⁴ Yaşar Yücel; "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona(Adem-i Merkeziyet)Dair Genel Gözlemler" **Bellekten**, C.38/S.152,TTK.Yay.,Ankara1974,s.665.;Yaşar Yücel; "XVI-XVII Yüzyılda Osmanlı İdari Yapısında Taşra Ümerasının Yerine Dair Düşünceler", **Bellekten**, C.41/S.163, TTK.Yay., Ankara1977, s.495.; İsmet Miroğlu; **Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası**, Ankara 1990,s.23

⁵ Mustafa Akdağ;**a.g.e.**,s.320-1.

⁶ Kadıların görev ve sorumlulukları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet AKGÜNDÜZ; **Şer'iyeye Sicilleri, I. Cilt**, İstanbul-1988, s.14. Ayrıca bkz. İlber ORTAYLI; **Osmanlı Devleti'nde Kadı**, Ankara-1994, s.66-7. ;Şinasi Altundağ; **a.g.m.**,s.346.

II- ŞER'İYYE MAHKEMELERİ

Genel olarak bütün Ortaçağ devletlerinin esas yapısını oluşturan dinî yapı nedeniyle Osmanlı Devleti de kuruluşunun ilk anlarından itibaren "İslamî Kazâ" sistemini benimsemişti. Osman Bey beyliği teşkilatlandırırken ilk iş olarak kadı tayin etmiştir. Tespit edilebildiğine göre, tayin ettiği ilk kadı Tursun Fakih idi. İlk dönemlerde Osmanlı kadıları Anadolu, Mısır, Suriye, İran ve Irak gibi İslam ülkelerindeki alim ve kadılardan seçilmiştir⁷.

"...Mahkeme şer'î hukuk sahasına giren her iş ile uğraşır, yani medenî, ticarî ve cinaî davaları görüp, hükme bağladığı gibi, bugün noterlerin gördüğü birçok vazifeler, vasiyetlerin tanzim ve ifası, vakfiyelerin tanzimi ve nezâreti ve her türlü mukavele ve senetlerin tanzim ve tescili gibi işleri de yapardı..."⁸.

Önceki dönemlerde genelde yargı dili olarak kabul edilmiş olan Arapça olarak tutulan kayıtlarda, Osmanlılar ile önce % 50 nispetinde, daha sonraları ise tamamen Türkçe kullanılmıştır. Bazen ise vakıf, azat gibi dini hususları yakından alakadar eden vesikalar Arapça olarak kaleme alınmıştır⁹.

Şer'îyye mahkemelerinin belli bir makam binası yoktur. Kadılar, yargı işlerini rahat yürütebilecekleri ve ilgililerin her an kadıyı bulabilecekleri belli ve mahkemenin vakarına yakışır bir yer olarak ya kadının evinin bir köşesi veya cami, mescit yahut medresede bir odadır.

III- ŞER'İYYE SİCİLLERİ VE 65 NUMARALI ADANA ŞER'İYYE SİCİLİ

1. Şer'îyye Sicilleri

"...Şer'îyye Sicilleri kadıların (veya naiblerin) tuttuğu zabıtlardır. Bunlara "Şer'îyye Sicili" denildiği gibi, "Kadı Sicili, Kadı Defteri, Sicil-i Mahfuz" veya sadece "Sicil" de denilmektedir. Osmanlı Mahkemeleri'nde, dava sonuçları ile mahkemeye intikal eden diğer kayıtları Sicillere yazma görevi, "Mukayyid" denilen görevlilere aitti. Mahkemeye intikal eden her türlü resmî yazı, belirli bir disiplin içinde bunlara yazılırdı. Mahallî konulara ilişkin olarak kadıların veya naiblerin verdiği kararları, sicillerin bir tarafına, merkezden gelen her türlü resmî yazılar ise öbür tarafına yazılırdı. Mahallî konuların yazıldığı bölüme "Sicil-i Mahfûz", merkezden gelen her türlü emirlerin yazıldığı bölüme ise "Sicil-i Mahfûz Defterlü" denilirdi..."¹⁰.

⁷ Ali Hikmet Berki, a.g.e., s.50-1.; Ahmet Akgündüz; a.g.e., s.76-7.

⁸ Halil İnalcık; "Mahkeme", İ.A., C.7, MEB. Yay., İstanbul 1970, s.150.

⁹ Ahmet Akgündüz; a.g.e., s.77.; Şinasi Altundağ; a.g.m., s.346.

¹⁰ Rifat ÖZDEMİR; "Şer'îyye Sicilleri'nin Toplu Katoloğuna Doğru", Fırat Üniversitesi Sosyal

“... Sicillerde bulunan belgeler genel olarak 3 ana gruba ayrılmaktadır;

1-Devlet merkezinden gelen bütün ferman, emir ve tebliğler.

2-Kadı tarafından verilen hükümler.

3-Resmiyete geçirilmesi istenen vakıf, hibe, şahadet, vekalet, verese gibi konulara ait belgeler...”¹¹.

Genel olarak Şer‘iyye sicilleri'nin ihtiva ettikleri belge çeşitleri veya konular ise şunlardır¹²;

“...1-Merkezden gönderilen her türlü ferman, berat, mektup vb. yazılar.

2-Ümeranın çeşitli konularda yayınlamış olduğu buyuruldular ile bunların gereğinin yerine getirildiğine yani icrasına dair kayıtlar.

3-Kadı veya naiblerin değişik konularda merkeze gönderdikleri i‘lâmlar ile görev alanları dahilinde olan yerlerde kişiler veya kurumlar arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için vermiş oldukları hüccetler.

4-Şehirlerin mahalle listeleri, dinî ve sosyal yapıları ve bu yapıların inşası, bakım ve onarım vb. imar faaliyetleri hakkında belgeler.

5-Şehir nüfusu ve bu nüfusun karşılaştığı salgın hastalık ve tabiî afet gibi olayların kayıtları.

6-Evlenme, boşanma, kız kaçırma, mehir bağlama, alım-satım, mukavele, kefalet senetleri vb. konulara ait kayıtlar.

7-Hırsızlık, kalpazanlık, yaralama ve öldürme suçları ile ilgili kayıtlar.

8-Şehirlerde satılan malların narhlarına ilişkin belgeler.

9-Sancak ve şehir halkından toplanan vergi miktarları ve avarız haneleri ile ilgili belgeler.

10-Altın veya para meseleleri ile ilgili kayıtlar.

11-Tereke kayıtları.

12-Bir olayın resmen tespitine dair kayıtlar.

13-Eşkiya takipleri, göçebeler arasındaki anlaşmazlıklar ve yerleşme, yaylak-kışlak davaları ile ilgili belgeler.

14-Savaşa katılan yerli halk ile göçebelerin savaş zamanındaki vazifeleri, posta ve menzilhane işleri ile madenler, darphane ve tuzla işletmeleri ile ilgili belgeler.

Bilimler Dergisi, C.:I, S.:I, Elazığ-1987, s.:192.

¹¹ Mustafa ÖZTÜRK; “Harput Şer‘iyye Sicilleri”, **Tarih İçinde Harput Sempozyumu**, s.74.

¹² İbrahim YILMAZÇELİK; **Diyarbakır Şer‘iyye Sicilleri (Katolog ve Fihristleri)**, Ankara, 2001, s.6-11.

15-Fetva makamından alınan bazı fetva suretleri.

16-Ru`yet-i hilâlin tespitine dair kayıtlar ile dinî günlerin ilanına dair ferman ve tezkere suretleri.

17-Bazı şair kadı ve naiblerin yazmış oldukları şiirler.

18-Mahkeme katiplerinin çeşitli yazı türlerinde yazmış oldukları hat örnekleri.

19-Savaş zamanlarında orduya aynî yardımda bulunan eşraf ve ileri gelenlerin isimleri ile söz konusu kişilerin yapmış oldukları yardımın miktar ve cinsine ait belgeler.

20-Vakıflara ait belgeler.

21-Bir bölgedeki Müslim ve gayr-ı Müslim halk arasındaki ilişkilere dair belgeler.

22-Bölgenin ekonomik durumunu aydınlatmaya yarayacak birtakım bilgiler.

23-Sancak veya kazalar dâhilinde bulunan köylerin sayısı ve isimlerine ait bilgiler.

24-Bölge halkının kullandığı isim, lakap ve unvanlar hakkında bilgiler.

25-Halkın kullandığı günlük eşyalar ve yine halkın refah seviyesini tespit edebilmek için yardımcı olacak birtakım bilgiler.

26-Savaşlar ve yeni teşkil edilmeye çalışılan askerî birlikler için halktan asker temini, zahire temini ve bu hususlarda karşılaşılan güçlüklerle ait bir takım kayıtlar...¹³.

Osmanlı Devleti'nin nihayete ermesi ve Cumhuriyet'in kurulup yapılan düzenlemeler ile Şer'iyeye Mahkemeleri ilga edilmiş ve Şer'iyeye Sicilleri yerine yeni kayıt sistemleri oluşturulmuştur. Bu defterler bir süre adliye mahzenlerinde arşiv olarak durmuştur.

Milli Eğitim ve Adalet Bakanlıkları arasında yapılan anlaşma neticesinde 3 Kasım 1941'de Valilikler'e gönderilen 2182/4018 sayılı emir gereğince müzeliğe eşyaya karıştırılmamak ve ayrı bir yerde muhafaza edilmek kayıt ve şartı ile 1909'dan evvelki zamana ait ve Topkapı Sarayı'ndaki İstanbul ve çevresine ait olanlar hariç Şer'iyeye sicilleri 18 İl Müzesine nakledilmişlerdir.

Daha sonra alınan bir kararla Şer'iyeye Sicilleri Ankara'da Milli Kütüphane'de koruma altına alınmıştır.

¹³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim YILMAZÇELİK; **a.g.e.**, s.6-11. Fahrettin TIZLAK; **398 Numaralı Harput Şer'iyeye Sicili**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ-1987, s.XVI-XVIII, Ayrıca bkz.; Rifat ÖZDEMİR; **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara**, Ankara-1986, s.17-8.; Feyyaz GÜRKAN; "Şer'iyeye Mahkemeleri Sicilleri Üzerinde Bir Araştırma", **IX. Türk Tarih Kongresi**, C.II, Ankara-1988, s.766-7.; Münir ATALAR; "Şer'iyeye Mahkemelerine Dair Kısa Bir Tarihçe", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi**, S.4, Ankara-1980, s.311-2.

IV-65 NUMARALI ADANA ŞER'İYYE SİCİLİ

Adana Şer'iyeye Sicilleri, 1924'te Cafer Paşa Medresesinde kurulan müzede bulunmaktaydı. Daha sonra burası Adana Bölge Müzesi olmuştur. Ankara da Milli Kütüphanenin inşası sonrası İstanbul hariç tüm Anadolu'ya ait Şer'iyeye Sicillerinin burada toplanmasına karar verilmiştir. Bu karara uygun olarak Adana Şer'iyeye Sicilleri buraya taşınmıştır. Çalışmamızda ele alınan olan 65 numaralı defter, kütüphaneye 16-05-1991 tarihinde kayıt edilmiştir.

Adana'ya ait toplam Sicil sayısı 150 olup, bunun en eski tarihli olanı 2 numaralı 1043 yılına ait ve 154 sayfalık defterdir. Günümüze en yakın tarihli olan defter ise 142 numaralı 1326 tarihli ve 392 sayfadan oluşan defterdir. Milli Kütüphanede kayıtlı olan Adana Sicillerinin Toplu katalogu aşağıda verilmiştir.

ADANA SİCİLLERİ FİHRİSTİ¹⁴

NO	TARİH	SAHİFE	NO	TARİH	SAHİFE
	1174	170		1290-1293	398
	1043	154		1141-1144	164
	1114-1115	116		1134-1135	168
	1157-1158	264		1143-1145	150
	1184-1185	648		1151	104
	1203-1024	138		1165	92
	1242	200		1156-1157	220
	1245-1249	364		1131	272
	1198-1200	188		1123-1124	248
	1254-1260	178		1138	242
	1128-1130	150		1124-1125	68
	1124-1133	124		-	82
	1154-1155	128		1212-1213	120
	1155-1156	100		1210-1213	72
	1156	66		1215	214
	1159-1160	56		1213-1217	290
	1160	50		1223-1237	112
	1163-1167	218		1137-1188	152
	1163	62		1205	142
	1169-1170	234		1208	46
	1124-1171	152		1207-1208	130

¹⁴ Akgündüz; a.g.e., s.169

F.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi 2010-20/1

	1171-1172	76		1202-1210	184
	1172-1173	236		1202-1203	62
	1175	84		1209-1210	84
	1175	154		1276	368
	1175-1178	116		1288	114
	-	-		1229-1230	44
	1146-1181	256		1235-1236	76
	1125-1158	208		1237-1239	72
	1177-1179	174		1243-1244	86
	1120-1127	118		1262-1264	74
	1125-1128	146		1265	336
	1194-1195	78		1273	374
	1195-1196	190		1278-1279	378
	1197-1198	60		1284	336
	1191-1192	182		1284-1287	284
	1186-1188	90		1285-1287	348
	1187-1188	150		1287	140
	1183	72		1287	396
	1181	230		1287-1297	476
	1186-1187	62		1287-1289	550
	1176-1197	288		1289-1290	230
	1289	260		1303-1304	116
	1280	278		1303-1304	266
	1281-1283	284		1303-1305	188
	1286	94		1309-1311	374
	1283-1287	276		1309-1311	330
	1283-1288	498		1308-1311	316
	1283	128		1312-1314	328
	1297-1314	780		1313-1316	312
	1296-1299	420	127.	1136-1153	118
	1294	380	128.	1139-1145	162
	1292-1293	164	129.	1144-1145	254
	1297	778	130.	1145-1148	174
	1299-1300	96	131.	1143-1145	178
	1290	304	132.	1148-1149	130
	1295-1296	212	133.	1149-1151	164
	1295-1298	374	134.	1166-1171	168
	1111-1113	308	135.	1167-1169	210
	1125-1136	76	136.	1152-1153	174
	1134	124	137.	1266-1267	112
	1117-1119	120	138.	1135-1139	136
	1115-1116	136	139.	1323	510

	1127-1128	152	140.	1323-1326	200
	1306-1318	782	141.	1322-1323	396
	1316-1322	568	142.	1323-1325	590
	1317-1319	184	143.	1323-1324	396
	1311-1316	534	144.	1326	392
	1314-1315	308	145.	1319-1323	294
	1314-1317	526	146.	1317-1319	756
	1287	90	147.	1317-1319	314
	1276-1278	372	148.	1319	364
	1299-1300	200	149.	1319-1320	286
	1300	280	150.	1320-1331	472
	1321-1322	364			
	1319-1320	-			

1786-1789 (H.1200-1203) Tarihli 65 Numaralı Adana Şer'iyeye Sicili'nin Fihristi verilmeden önce defter hakkında bilgi vermek istiyoruz.

Defter 65 numaralı olup, 23 Cemâziye'l-evvel 1202 ve 19 Cemâziye'l-evvel 1203 yılına ait 63 sayfadan oluşan 116 belgeyi içeren bir defterdir. Defterin boyutu 15,5x42,5 cm'dir. Cildi ise sırtı meşin, satırları ebru kağıt kaplı mukavvaya aittir.

Defter Adana Müzesine kayıt edilirken, bir takım hatalar yapılmıştır. Bu hatalar şunlardır:

1) Defterde, belge sayısı olarak 116 belirtilmektedir. Fakat belge numaralandırılması sonradan yapıldığı için olsa gerek, ara da üç dört satırlı olan belgeler fark edilmemiştir. Ayrıca iki belgeye de aynı numara verilmiştir. S.18/B20 ve S.19/B.20 şeklinde bir hata yapılarak iki kez tekrara neden olunmuştur. Bu hata sayfa numaraları farklı olduğundan, diğer sayfaya geçilirken bir önceki sayfadaki belgenin numarasının unutulmuş olmasından kaynaklanmaktadır.

Dolayısıyla sicilin ilk kaydında belge numarası verilmeyen belgeler yeniden numaralandırma yoluna gidilmiştir. Bu belgeler şunlardır: 1a/1b- 2a/2b- 4/4a- 54a/54b- 64a/64b- 67a/67b- 99a/99b ve 112a/112b.

2) Defterdeki ilk belgenin başlangıç tarihi olarak 23 Cemâziye'l-evvel 1202 yılına ait olduğu kayıtlıdır. Bu bilgi defterin ilk sayfasına bakıldığında doğru olabilir, ancak diğer sayfalar takip edildiğinde en eski tarihli belgenin S.2/B.5 (Şevvâl 1200) yılına ait olduğu görülecektir. Bu hata son sayfaların ilk sayfalara getirildiği defterin daha önce yıpranıp, toparlanması esnasında böyle bir hata oluşmuş olabilir. Zira ikinci sayfada 1201 yılına ait belgeler bulunmakta ve defterin hemen hemen ortalarına kadar 1201 yılına ait iken daha sonra 1202 yılı ve son olarak da 1203 yılına ait belgelere rastlanmaktadır. Yine

defterin son belgesi olan 19 Cemâziye'l-evvel 1203 yılına ait belgenin tarihlenmesinde de hata vardır. S.62/B.116 numaralı belge 1203 yılına ait iken, yine aynı sayfada S.62/B.114 numaralı belge 1202 yılına aittir. Oysa S.61/B.113 numaralı belge 1203 yılındır.

Sicilin ilk sayfasının yarısı boştur. Burada kadının imzası vardır. Dikkat çeken bir diğer husus da iptal edilen belgelerdir. Bu belgeler S.13/B.39-S.46/B.88-S.50/B.95 numaralı belgeler olup, iptal edilmiştir Ancak hemen bir sonraki veya birkaç belgeden sonra daha detaylı ve uzun olarak düzenlenmiştir.

Defterin içerdiği sayfalarda rutubetten dolayı hasar olmuştur. Ancak bu belgelerin okunmasına zarar verecek kadar içlere gelmemiş sayfa köşe ve kenarlarına hasar vermekle kalmıştır.

Belgelerde tarih verilmemiş olanlar da vardır. Genelde belgelerin tarihi alt satırda olmakla beraber, bazı belgelerde de üst satırlarda olduğu görülmektedir. Defterin içerdiği belgeler, daha ziyade Adana ile ilgili olup, mahalli belgelerdir. Merkezden gelen emir ve kayıtları ihtiva eden belge sayısı oldukça azdır.

Defterde bir belgenin ilk yarısının olmadığı göze çarpmaktadır. Bu belge S.35/B.67b'dir.

Yazı stili olarak Talik yazı ve çeşitleri kullanılmış olup, belgelerin büyük bir kısmı aynı kişi tarafından kaleme alınmıştır. Defterde ağırlıklı olarak berat, ilam, tereke, temessük gibi Sicil-i Mahfuz bölümünde bulunan belgeler ağırlıklıdır. Bununla birlikte merkezden gönderilen az sayıda fermana da rastlanmaktadır

V- 65NUMARALI ADANA ŞER'İYYE SİCİLİ DEFTERİNDEKİ BELGELERİN ÖZETİ

İDARİ NİTELİKLİ BELGELERLER

S.1/B. 2a

Kira ile hayvan işleten Paşa Kapısı Gediklilerinden Mehmed Emin'e Safer ayının ilk gününden itibaren günlük yevmiye verilmesinin emredildiği berat suretidir.

S.1/B.2b (B. Numarasızdır-28 Kasım 1787)

Develerle ilgili alım satım işleri ile görevli olan Derviş Osman Beşe'ye , Safer ayının 16'sından itibaren günlük yevmiyesinin verilmesi ile alakalı beratır.

S.1/B.3(4 Şubat 1788)

Hala vekil olan Mısdık Beşe'nin deftere kayıtlı olmayan 1500 guruşluk giderinin, 1050 guruşu merkez mahalledeki 7 deve fiyatından düşürülerek Mısdık Beşe'nin vilayetten 450 guruş alacağını kaldığına dair kayıttır.

S.1/B. 4a(Nisan 1786)

Şehir Hâcesi Mehmed Ağa'nın görevi bıraktığına dair belgedir.

S.1/B.4b(B. Numarasızdır-Tarihsiz)

Cemâziye'l-ahir'in onüçüncü günü Yeniçeri Bayraktarının ulaştığına dair belgedir.

S.2/B.5(Ekim 1786)

1200 (1786) Adana ve Yüreğir Kadısı olan Mustafa vefat etmiş olup yerine Kuzât-ı Kirâm'dan Mevlâna es-Seyyid Nuh Efendi'nin göreve getirildiğine dair ilam.

S.2/B. 6(Ekim 1786)

Adana ve Yüreğir Kadılığına Mevlâna es-Seyyid Nuh Efendi'nin atandığına dair ilam.

S.2/B. 7(25 Ekim 1786)

1 Muharrem 1201 (25 Ekim 1786) itibaren Adana ve Yüreğir Kadısı Mevlâna es-Seyyid Nuh Efendi'nin Adana'daki görevlerini yerine getirmesinin istendiği mektubdur.

S. 2/B. 8(6 Nisan 1787)

14 CA 1201 (6 Nisan 1787) itibaren Adana'nın askeri işlerinden Nuh Efendi'nin sorumlu olduğunun belirtildiği mektubdur.

S.3/B.9(25 Eylül 1786)

Adana Müftüsü Ali Efendi'nin ölümü üzerine yerine yeni bir görevlinin atanması talebini ait belgedir.

S.3/B.10((19 Ocak 1787)

Adana Müftülüğüne Şeyh el-Hâc Mehmed'in atanması ile ilgili ilam.

S. 3/B.11(14 Mayıs 1787)

Adana Müftüsü Şeyh el-Hâc Mehmed'in hastalıktan ötürü görevine Adana sakinlerinden Ömer Efendi'nin atandığına dair berattır.

S. 10/B.22(26 Ekim 1201)

Sofu Bağçe Mahallesi'nde Eshab-ı Hayratdan Havetlioğlu tarafından yapılmış olan Caminin Müezzini ve Ser-Mahfili olan Hızır'ın ölümü üzerine yerine günlük 1 akçe ile es-Seyyid Mehmed Neşati'nin atandığına dair berattır.

S.11/B.23(18 Aralık 1201)

Adana'da Dergâh-ı Ali Yeniçerileri Çavuşu Hâcî Kubâd Vakfî ürününden geçinen Müderris Ali Efendinin ölümü üzerine yerine yeni Müderris olarak Es-Seyyid Ömer Efendinin vakıf mahsulu olan 5 akçe ile görevine başlanması istenmiştir.

S.14/B.28(19 Şubat 1787)

Adana'dan ayrılacak olan vali yerine Yeşilbaş-zâde Salih Ağanın mütesellim

olarak 27 Rebû'l-ahir 1201 (19 Şubat 1787)'den itibaren atandığının ve görevlerinin neler olduğunun belirtildiği buyuruldu suretidir.

S. 16/B.31(20 Mayıs 1787)

Adana ve Dünderlu kazalarında Siyadet iddiasında bulunanlara karşı 1 Cemâziye'l-evvel 1201 tarihinden itibaren Müderris es-Seyyid Mehmed Efendi Kaim-makam-ı nakib olarak atanmış olup görevini yerine getirmesinin istendiğine dair mektuptur.

S. 20/B.38(3 Ekim 1786)

Adana'da Habbazan Esnafı'nın Şeyhi olan es-Seyyid Mehmed'in ölümü üzerine bu görevi hak eden el-Hâc Ali'nin göreve getirildiğine dair berattır.

S.28/B.54a(29 Mayıs 1787)

Adana'da bulunan Çopur Ağa-zâde Turnacı başı es-Seyyid el-hâc Mehmed Ağanın Adana'nın Yeniçeri Zabıtlığı ve Serdarlığı görevine tayin edildiğine dair berat.

S. 38/B.72(29 Eylül 1787)

1201 yılında halen Adana Eyaleti ve Koşan Muhafızı olan Vezir Mahmud Paşa'nın onayı ile Zilhiccenin onuncu gününden itibaren Adana'ya bir Mütessellim tayin edilmesini istemiş olup, Çopur-zâde el-Hâc Mehmed'in tayin edildiğini gösteren fermandır.

S. 38/B. 73(7 Temmuz 1787)

Adana'ya bağlı Dünderlu Nahiyesinde bulunan Hulfına Zaviyesi'nin Zaviye-dârı es-Seyyid Abdurrahman'ın ölümü üzerine yerine es-Seyyid Abdüllatif'in atandığı berattır.

S. 40/B.76(13 Kasım 1787)

Adana Kadısına hitaben gönderilen mektupta görevden alınan Serdâr'ın yerine Serdar Ser-Turna-yı Dergah-ı Ali es-Seyyid Halil Ağanın atandığını ifade eden mektuptur.

S. 40/B.77(8 Kasım 1787)

Adana Eyaletinde bulunan Cullehan (Dokuma) Esnafının Şeyhi Mehmed'in ölümü üzerine yerine es-Seyyid el-Hâc Mustafa'nın atandığına dair berattır.

S.45 /B.87(11 Haziran 1787)

Adana'ya bağlı Tarsus Kapısı adlı bölgede bulunan el-Hâc Hasebi Mescidi'nde Hatib olan Osman'ın ölümü üzerine yerine Mevlana Şeyh Muhammed Halife'nin göreve getirildiği berattır.

S. 57/B.106(16 Nisan 1788)

Adana'da İmdad-ı Hazeriye gibi vergilerin toplanmasında güçlüklerle karşılaşmakta olup, Adana'da bulunan çeşitli makamlardaki görevlilerin vergilerin düzenli olarak toplanması konusunda mütessellime yardımcı olmaları ve işbirliği içinde vergilerin toplanmasının istendiği buyuruldu belgesidir.

S. 57/B.107(20 Mart 1788)

Adana Kadısı tarafından Adana müteselimliği görevini yürüten el-Hâc Mehmed Ağa'ya gönderilen buyurulduda 1201 yılı imdâd-ı hazeriyesi ile 1202 yılı Muharrem guresi itibariyle toplanan imdâd-ı seferiyyeden kimlere ne miktar verildiğinin sorgulandığı buyuruldu suretidir.

S. 58/B.109(28 Ağustos 1788)

Adana'da Sebzeçiyân Esnâfının Şeyhi olarak kimse görev yapmamaktadır. Bu görev boşluğunu doldurmak amacıyla esnaf halkından Es-Seyyid Mustafa Efendi Meşihatlık(Şeyh) görevine uygun görülmüş olup atamanın gerçekleştiğini gösteren berat suretidir.

S. 60/B. 112a(21 Ocak 1788)

Adana'nın Yüreğir Nahiyesi'nde Baş adlı mahalde bulunan vakıf kuruluşu caminin Hatibi Süleyman'ın ölümü üzerine bu görevi devam ettirmek üzere Mevlana es-Seyyid 'Ali'nin görevlendirildiği ve ücretinin de daha önceki görevliye verilenle aynı olduğunun belirtildiği atama beratıdır.

S. 61/B.113(6 Haziran 1789)

Adana'ya Başkâtib Hasan Efendi'nin davet edildiği ve güvenliğinin sağlanması amacıyla Adana'dan Çukadar gönderildiğine dair mektubdur.

S. 62/B.116(17 Mart 1789)

1203 (1789) yılına ait Deve alım-satımla uğraşan Deve Mübâşirine günlük 4,5 guruş yevmiye verileceğinin ifade edildiği belgedir.

İKTİSADİ NİTELİKLİ BELGELER

S.1/B.1b (Belge numarasızdır. 1 Mart 1788)

Mahmudoğlu'nun günlük yevmiyesinin kaldırılması.

S.12/B.25 (7 Şubat 1787)

Ayan Çopur Ağa-zâde es-Seyyid Mehmed Ağaya sağlığında Haseki tekaüdlüğü (emeklilik) aylığı verildiğinin belirtildiği tımar tevcihat belgesidir.

S.13/B.26 (24 Şubat 1787)

Vefat etmiş olan Çopur-zâde el-Hâc Mehmed Ağa'nın oğluna babasından kalan Haseki tekaüdlüğünün verildiğini gösteren tımar tevcihatı suretidir.

S.14/B.29(6 Şubat 1787)

Adana'dan Halebü's-şehba Eyaletine gönderilecek olan ecnası zehair, bargir ve levazımın tayin edilen mübaşirle gerekli ihtimam içerisinde gönderilmesi ve ayrıca listede yer alan ürünlerin çeşidi ve maliyetini gösteren fermanıdır.

S.6/B.15(9 Kasım 1786)

1200 yılına ait Adana menziline ikinci taksit ödemelerinin Adana'ya bağlı mahalle, kaza, ve nahiyelere tevzi ve taksimi defteridir.

S.7/B.16(9 Kasım 1786)

1200 yılına ait Adana Eyaletinin Yüreğir Nahiyesine isabet eden menzil tevzi ve taksim defteridir.

S.7/ B.17(9 Kasım 1786)

1200 yılı Adana menzil ücretinin ikinci taksiti 5750 guruş olup toplam masraflarla birlikte bu miktar 29.289 guruş olup bu miktarın Canib-i şehre düşen payın köylerine ve mezralarına tevzi ve taksimine dair belgedir.

S. 18/B.35(17 Ocak 1787)

1201 (1787) yılına ait İmdad-ı hazeriyenin Adana mahalle, kaza ve nahiyelere düşen pay gösterildikten sonra mahallelere düşen payın gösterildiği tevzi ve taksim defteridir.

S.20/B.37(17 Ocak 1787)

1201 (1787) yılı Adana'ya ait imdad-ı hazeriyenin ilk taksiti ile diğer masraflarla birlikte Canib-i Şehr Nahiyesine düşen miktarın Adana Valisi Zülkadr-zâde Ömer Paşa hazretlerine toplanması emri verilmiştir.

S.21/B.39 (İptal edilmiştir)(17 Ocak 1787)

İmdâd-ı hazeriyenin toplanması ile alakalıdır.

S. 21/B.40(17 Ocak 1787)

1201 (1787)yılı Adana'ya bağlı Yüreğir Nahiyesinin köylerinden İmdad-ı hazeriyenin toplanması amacıyla merkezden gelen emri uygulayan Adana Vali Zülkadr-zâde Ömer Paşa kendisine gönderilen emri yerine getirmektedir.

S. 23/B.42(4 Aralık 1786)

1201 (1787)yılı Salyane'nin dağıtım sonrası Yüreğir Nahiyesine kalan miktarın çeşitli görevlilere ve köylere dağılımını gösteren pusuladır.

S.23/B.43(14 Mart 1787)

1201(1787) yılına ait ilk menzil taksitinde toplanan miktardan baki kalanların nerelerden kaldığının gösteren belgedir.

S.33/B.64b(19 Ekim 1787)

Tevzi ve Taksim defterinden kalan miktar olan 6713,5 guruşun 2500 guruşu salyane olarak düzenlendiğinin belirtildiği belgedir.

S.35/B.67b (Belgenin ilk yarısı kısmı yoktur. Ayrıca tarih de yok)

Adana Eyaleti'nin bazı karye, mezra ve mahallelere düşen aşar bedelini gösteren

şerh kayıdır.

S. 36/B. 69(3 Ağustos 1787)

1201(1787) yılına ait Adana menzilinın ilk taksiti ve bu yılda Adana'da yapılan çeşitli masraflarında gösterildiği müfredat suretidir.

S. 37/B. 70(3 Ağustos 1787)

1201(1787) yılı Adana menzil vergisi ile diğer masraflarla beraber Canib-i Şehr nahiyesine düşen vergi miktarının gösterildiği tevzi ve taksim suretidir.

S. 37/B. 71(3 Ağustos 1787)

1201(1787) yılı Adana menzil vergisinin birinci taksit miktarı ve diğer masraflardan Yüreğir Nahiyesine düşen payın tevzi ve taksimini gösteren menzil müfredat defteridir

S. 42/B.81(20 Ekim 1787)

Adana Valisi Vezir Mahmud Paşaya 1201 (1787) yılı İmdad-ı hazeriye ve menzil vergisinin ikinci taksiti ve diğer masraflarla beraber 38.464 guruşun Adana mahalle, nahiye, kaza ve dükkanlarına ayrılan payın gösterildiği ve mahallelere yapılan tevzi ve taksim müfredat defteridir.

S. 43/B.82(20 Ekim 1787)

Yüreğir Nahiyesine isabet eden 1201 yılı İmdad-ı hazeriye ve menzil vergisinin ikinci taksit miktarının nahiye köylerine tevzi ve taksim edildiğini gösteren müfredat defteridir.

S. 43/B.83(20 Ekim 1787)

Canib-i Şehr Nahiyesine isabet iden İmdad-ı Hazeriye ve menzil 1201 yılı ikinci taksiti bedeli olan miktarın nahiye köylerine tevzi ve taksimidir

S.50/B.95 (İptal Edilmiştir. Ancak yeniden S.51/B.96 da aynı konu devam etmiştir.)

1202 yılı İmdad-ı Seferiyenin toplanması ile ilgilidir.

S. 51/B.96(26 Aralık 1787)

1202 yılı Adana İmdad-ı Seferiyesinin Adana Valisi ve Akkirman Muhafızı Vezir Mahmud Paşa tarafından toplanması ve bu vergi ve diğer masrafların Adana sancak, kaza, nahiye ve mahallelerine ne kadar düştüğünü ve mahallelere yapılan taksimatın gösterildiği pusuladır.

S. 52/B.97(26 Aralık 1787)

Adana Eyaletinin 1202 yılına ait İmdad-ı Seferiyesinin Yüreğir nahiyesi köylerine düşen verginin toplanması için Adana Valisi ve Akkirman Muhafızı Vezir Mahmud Paşaya gönderilen tevzi ve taksim belgesidir.

S. 53/B. 98(26 Aralık 1787)

1202 yılına ait Adana İmdad-ı Seferiyyesinin toplanması için Adana Valisi ve Akkirman Muhafızı Vezir Mahmud Paşanın İmdad-ı Seferiye ve diğer masraflarla birlikte toplam 34.120 guruş olup bunun Canib-i Şehr nahiyesine isabet eden 2430 guruşun toplandığını gösteren tevzi ve taksim suretidir.

S. 55/B. 100 (3 Mart 1788)

1202 yılı Adana Eyaletinin İmdad-ı Seferiyyesinden Adana Valisi Vezir Mahmud Paşa'ya düşen 66 kiselik paydan 16.500 guruşluk kısmının İç-ili ve Alaiye sancaklarından düşürülerek Vekili Mustafa Ağa vasıtasıyla mübaşire 9600 guruş verildiğine dair borç senedir.

S. 8/B.19(Tarihsizdir-29 Aralık 1201)

Mestan-zâde Camisi batısındaki Ada Bağçe'si olarak bilinene yerdeki su büyük nehre dökülmekte olup bunun kullanılmak üzere 1198 Safer ayının son gününden itibaren her yıl 15 guruş verilmek üzere anlaşarak kullanıcı olarak Hafız es-Seyyid Mehmed Efendiye verildiğinin teyit edildiği temessüktür.

S.9/B.21(Tarihsizdir-29 Aralık 1786)

Ramazanoğlu Vakfının Gaz Çarşısında bulunan bir kapılı dükkanı tasarruf eden Acem-zâde Hâcî Hüseyin Efendinin ölümü üzerine yerine bir varisi olmadığından bu dükkanın tasarrufu Şeyh İmam ünvanlı es-Seyyid Mehmed Efendiye daha önceki anlaşma koşullarına uygun olarak bırakıldığına dair belgedir.

S. 11/B.24(25 Ekim 1786)

Adana kazasının mahkemesine muhızır başı olarak es-Seyyid Abdurrahman Efendinin tayin edildiği ve görevde kaldığı sürece iltizam bedelinin alınması ile ilgili belgedir.

S. 28/B.53(16 Mayıs 1787)

Zülkadriyye mukatasını işleten Kimülmaz dimekle ünlü Mustafa Ağa ibn-i Mehmed, Adana Kalesinde bulunan Hafız es-Seyyid Mehmed bin Hüseyin hakkında dava açmış işlettiği mukatanın geliri olan koza bedelinin İstanbul'da bulunan Hasan Bey'in hakkı olan sekiz kantar koza miktarının almış bu payın bedeli istenmiş ancak Hüseyin Efendi hakkın gasbı olmadığına şahitler huzurunda kanıtlamıştır.

S. 33/B. 64a(6 Eylül 1787)

Adana'nın Yüregir nahiyesinde Çogan (Çokan) mukatası olup bunun $\frac{3}{4}$ lük kısmının İstanbul da bulunan Es-Seyyid İbrahim tarafından tasarruf edileceğine dair müraseledir.

S. 34/B. 66(ay- gün yok 1787)

Adana sancağı, nahiyesi ve Curcur adlı karyenin zeamet gelirinin toplanması için asıl mutasarrıf tarafından vekil tayin edilen Ali Ağa tarafından tahsil edileceğinin bildirildiği temessüktür.

S. 34/B.67(22 Mart 1787)

1201 yılı Mart ayı başından Şubat ayı sonuna kadar Adana menziline Mehmed Kethüda ibn-i Abdullah'a 14.000 guruş karşılığında ihale edildiğine dair iltizam ihale suretidir.

S. 41/B.79 (29 Kasım 1787)

Adana'da Çubuk mukatasının 1201 yılına ait kullanım hakkının merhum Adana Müftüsü el-Hâc Hüseyin Efendiye verilmiştir. Bu mukatanın $\frac{3}{4}$ lük pay ve kalemiye bedeli olan 220 guruşun Efendi-zâde es-Seyyid İshak tarafından tahsil edileceğini gösteren tahvil işlemine ait bir belgedir.

S. 41/B.80(25 Kasım 1787)

Yüreğir Nahiyesine bağlı Çubuk mukatasının 1201 yılı işletim hakkının İstanbul da bulunan merhum Hacı Hüseyin Efendi-zâdeye verilmiştir. Ancak ölümden ötürü iltizamın bedeli olan $\frac{3}{4}$ lük 520 guruşun Efendi-zâde es-Seyyid İshak Efendi tarafından verileceğine dair borç senedir.

S. 44/B. 84(12 Aralık 1787)

Yeşil-bâş Salih Ağaya işletilmek üzere kendisine kiraya verilen bac-ı bazar iltizam bedeli ve nan-ı aziz (ekmek) bedelinin, ölümü üzerine Kabz memuru Tüfenkçi-bâşı Hacı Mustafa tarafından tahsil edileceğinin bildirildiği belgedir.

S. 49/B.92 (8 Şubat 1788)

Adana Serdarı Ser-Turnayı Halil Ağa tarafından Yörükân Mukatasına peşinat olarak ve eski borcuna karşılık olarak Kabz memuru Çıraslı Süleyman Efendiden 7286 guruşun alındığını gösteren tahvil senedir.

S. 49/B. 93 (Tarihsiz)

1202 yılı Mart başlangıcından Şubat ayı sonuna kadar Adana ve Adana'ya bağlı İç-ili, Alaiye, Tarsus ve Mersin Sancaklarından, $\frac{3}{4}$ lük iltizam bedelinin toplanması amacıyla verilen temessüktür.

S. 60/B.112b (18 Temmuz 1788)

Devletin malı olan Adana mukatalarından 100 guruş Erzurum Salyânecisi Halil Çavûş Ağaya borç verildiğini gösteren tahvil suretidir.

S. 62/B.114 (3 Mart 1788)

Adana ve Tarsus'a bağlı Yörükân Mukatasının Mart 1201'den itibaren yılın ilk altı

ayna ait gelirinin el-Hâc Selim Ağaya verildiğinin kaydedildiği ve iki tahvil suretinin yapıldığını gösteren ruz-nâmçe-i hümâyûn ile ilgili belgedir.

S. 62/B. 115 (7 Mart 1789)

1202 yılı Yörükân Mukatasının yılın yarısından itibaren kullanılmak üzere Hazine-i Hümâyûndan alındığı ve bunun iki borç senedi ile tasdiklendiğini gösteren temessük suretidir.

S. 13/B.27 (15 Şubat 1787)

Aslen İstanbullu olup Adana'da bulunan İsmail Ağa ibn-i İbrahim Adana'daki Melemenci Aşiretinden olan 11 kişi adına vekil seçilmiş olup vekilliği aşiret beylerince de onaylanmış olan es-Seyyid Molla Mustafa bin Ahmed hakkında dava açmıştır. Bin yüz doksan dokuz tarihinde Molla Mustafa'ya borç verildiği gibi kefil de olmuştur. Ancak bu borcun inkar edilmesi üzerine dava açılmış şahitler huzurunda İsmail Ağaya borcun tahsili kararı çıkmıştır.

S. 54/B. 99b (3 mart 1788)

25 Cemâziye'l-evvel 1202 de Adana Valisi Mahmud Paşa tarafından Adana Mütesellimi Halil Ağaya üç aylık akçesi olan 3600 guruşun verildiğine dair tahvildir.

S. 55/B. 100 (3 Mart 1788)

1202 yılı Adana Eyaletinin İmdad-ı seferiyyesinden Adana Valisi Vezir Mahmud Paşa'ya düşen 66 kiselik paydan 16.500 guruşluk kısmının İç-ili ve Alaiye sancaklarından düşürülerek Vekili Mustafa Ağa vasıtasıyla mübaşire 9600 guruş verildiğine dair borç senedir.

S. 55/B. 101(19 Şubat 1788)

Adana Eyaletince 240 Deve yavrusu istenmiş olup bunun Adana ve nahiyelerine düşen 20 Deve Yavrusu her biri 50 guruşdan olmak üzere 1000 guruşluk miktarın Adana Vekil-i Fukarası tarafından alındığını gösteren borç senedir.

S.55/B.102(9 Şubat 1788)

1201 yılına ait Adana menzilinın ikinci taksitinden kalan 3590 guruşun Vekili Fukara Mustafa Ağaya teslim edildiği ve bu miktarın 3090 guruşluk kısmının salyâne (vergi) olarak kullanılacağı geriye kalanın ise diğer masraflarda kullanılacağını belirtildiği borç belgesidir.

S. 56/B.104(14 Mart 1788)

1201 yılı Mart ayı başlangıcından Şubat ayı sonuna kadar ki Adana menzil gelirinin Adana Vekili Fukarası Mustafa Ağa ibn-i Ahmed tarafından Adana menzircisi Mehmed Ağa ibn-i 'Abdullah'a taahhüd edildiğini gösteren belgesidir.

SOSYAL NİTELİKLİ BELGELER

S. 1/ B.1a (12 Mayıs 1788)

Erzincan halkından Vartan'ın İslam dinini kabul ettiğini ve Mustafa ismini aldığına dair bir ihtidâ belgesidir.

S. 5/B.13 (26 Kasım 1786)

Adana'nın Neccaran Mahallesi sakinlerinden es-Seyyid Mehmed Efendi ibn-i Mustafa Yurtan Mahallesinde oturan Mehmed Çelebi ibn-i Mustafa hakkında davacı olup gasb ettiği 300 dönümlük arazi için yapılan davada haksız yere malın kullanıldığı sürece belli bir miktar tayin ettirilerek taraflar arasında uzlaşma sağlanmıştır.

S.5/B.14 (21 Aralık 1786)

Adana merkezine bağlı Cami-i Cedid Mahallesi sakinlerinden es-Seyyid Molla Halil'in ölümü sonrası annesiz babasız kalan iki kız çocuğuna babalarının mülkü kalmıştır. Ancak daha sonra Mestan-zade Mahallesi sakini olan es-Seyyid Habib bin Ali terekeye itiraz ederek mirasta kendi payının olduğunu iddia etmiş iddiası doğru bulunmuştur.

S. 8/B.18 (21 Aralık 1786)

Adana'nın Serracan Mahallesi sakini Emir Ali-zade es-Seyyid Mustafa'nın ölümü üzerine çocukları küçük olduğundan bunlara tayin edilen vasi Ömer Efendioğlu es-Seyyid Ömer Efendi çocukların malına göz diken Ahmed Beşe adlı şahsın yaptığı haksızlığı gidermek üzere dava açılmış malın çocukların annelerinden kalan bir vakıf malı olduğu bu nedenle satılmadığı bundan ötürü Ahmed Beşe ileri sürdüğü hak iddiasını kaybetmiştir.

S. 9/B.20(29 Aralık 1786)

Çukur Mescid Mahallesinde olan Hüseyinoğlu es-Seyyid Ali kendinin satın aldığı araziye daha önceki sahibinin zabt etmesi üzerine Serracan Mahallesinde bulunan İbrahim Efendioğlu Mekteb Hocası Musa Efendiden soruna çözüm bulunması istenmiş olup Seyyid Halil haklı bulunmuştur.

S. 10/B. 21(13 Ocak 1787)

Saclı Hamid Mahallesi sakini Mehmed Efendinin ölümü üzerine varissiz öldüğü gerekçesiyle devlet malına el koymak istemiş . ancak Mehmed Efendinin annesi ile babasının kardeş olduklarını iddia eden Mestan-zade Mahallesi sakini es-Seyyid Habib bin Ali iddiasında doğru olduğuna dair hüccet örneğidir.

S.15/B. 30(22 Şubat 1787)

Aslen Ereğli Kasabası halkından olan ancak Adana'da oturan el-Hâc Mehmed bin Ahmed ve es-Seyyid Mehmed bin Mustafa'nın Fadıme bint-i İbrahim nam hatundan

alacaklarının olduğunu belirtmişlerdir. Fadıma bint-i İbrahim nam hatun babasından kalan malın kendisine ait olduğunu iddia etmiş ise babasının ölümünden önce bu kişilere borçlu olduğu kanıtlanarak borcun tahsili ile ilgili belgedir.

S.16/B.32(26 Şubat 1787)

Eski Hamam Mahallesinde oturan es-Seyyid Mehmed bin Abdulhâc, Molla Abdullah'ı dava etmiştir. Her iki şahısta daha önce vefat etmiş olan Emine adlı hanımın akrabalarıdır. Mehmed bin Abdullah Emine hanımın amcası oğlu iken, Molla Abdullah Amcası kızının oğludur. Emine hanımın ölümüyle mirası Bor Kasabasında bulunana eşi ve Mehmed bin 'Abdulah'a kalmıştır. Ancak Molla Abdullah miras kalan mülklere ve 1030 yılında yapılmış olan ve evladiyet usulüne göre kurulan el-Hâc Mehmed Haseki Vakfının gelirini gasb etmek istemiştir. Lakin şahitler huzurunda mirasın es-Seyyid Mehmed bin Abdulhac'a kalması uygun bulunmuştur.

S.26/B.49 (28 Mart 1787)

Adana Mütesellimi Yeşilbaş-zâde Salih Ağa vekil olarak Beytül-mala kabz görevlisi olarak tayin ettiği Kara Ali Beşe ibn-i Mehmed, Adana'daki Yeni Han'da misafir olarak bulunan Maraş Kalesi Salyanecisi Süleyman Ağa ibn-i Mehmed hakkında dava açmıştır. Salyaneci Süleyman Yeni Han'da bulunduğu sırada hizmetkarı olan Cafer bin Mehmed altı kurşunla vurularak ölmüştür. Kara Ali Beşe bu kişinin varissiz öldüğü gerekçesiyle zahiresine el koymak istemiş ancak Salyaneci Süleyman buna izin vermemiştir. Şahitlerin huzurunda Kara Ali Beşe haklı bulunmayıp zahirenin Beytül-mala geçilmesine izin verilmemiştir.

S. 27/B.51 (10 Mart 1787)

Yurtan Mahallesi sakini İbrahim Beşe ibn-i Abdülhalim Debbağan Mahallesi sakini Bakkal Kör Mustafa ibn-i Veliyüddin hakkında dava açmıştır. Dava konusu bir takım taşınır ve taşınmaz mallardan elde edilen gelir olan 400 guruşun 300 guruşluk kısmının takas uslu ile ödendiği 1000 guruşun ise verilmiş olduğu halde bu malları tüketen Bakkal Kör Mustafa süre dolmuş ve parasının da karşılığını almış olmasına rağmen kullanmaya devam etmiş ancak şahitler huzurunda haksız olduğu tesbit edilmiştir.

S.27/B.52 (16 Mayıs 1787)

Ali Dede mahallesi sakini es-Seyyid Osman bin es-Seyyid Mehmed yine aynı mahallenin sakini Fatma bint-i el-Hâc Ali Ağanın vekil olarak tayin edilmiş olan eşi es-Seyyid Ebubekr Efendiye dava açmıştır. Dava konusu Osman'ın amcası vefat etmiş olup bunun küçük kızı Fatıma Osman'ın babasının hazır olduğu bir zamanda Osman'a eş olarak verilmiştir. Ancak es-Seyyid Ebubekr Efendi Fatıma'ya talib olmuş lakin bu

talebin yapıldığı inkar edilmiştir. Ancak kızın verilmesinde Osman'ın babası rol oynamış olub şahitlerde bunu doğrulayarak Osman haksız bulunmuştur.

S.28/B.54b (7 Ağustos 1787)

Kefere Karyesi sakini Aişe bint-i Murteza'ya 200 guruş mihr bedeli verilerek Mustafa adlı kişi ile izdivaç yaptığına dair belgedir.

S.46/B. 88 (15 Ocak 1788- İptal edilmiştir.)

S.47/B.90'da yeniden ele alınmıştır.

S. 47/B.90(2 Şubat 1788)

Yurtan Mahallesi sakinlerinden olan Abdülcelil Efendi ibn-i Ali Efendi vasi olduğu Hallaciye ibn-i Mehmed Fehim Efendinin küçük oğlunun mülkü olan ve Yüreğir nahiyesinde bulunan 340 dönümlük arazinin işletilme hakkının amcası tarafından gasb edildiği iddia edilmiş. Ancak daha önceki zamanlarda da küçük çocuğun babasıyla ortak çalışıldığı kanıtlanarak gasbın doğru olmadığı kanıtlandığı hüccettir.

S. 48/B.91(15 Ocak 1788)

Adana'nın Durmuş Fakih Mahallesinde oturan Hasliye bint-i Hüseyin adlı kadının ölümü üzerine geride 4 çocuk kalmıştır. Çocukların küçük olmasından ötürü bunlara vasi tayin edilmiştir. Çocuklarına mirasına gasb etmeye çalışan Rüveyde hanıma açılan davada vasinin haklı bulunduğunu gösteren hüccettir.

S. 50/B.94(29 Şubat 1788)

Adananın Neccaran Mahallesi sakini olan es-Seyyid Mustafa bin İbrahim'in vefat etmeden önce Hadice bint-i Mustafa hatuna 100 guruş borcu olduğu ve bu borcun varisler tarafından kalan emlak vasıtasıyla karşılandığını gösteren hüccettir.

S.54/B.99a (29 Şubat 1788)

Adana'nın Kasab Bekr Mahallesinde oturan Halil bin Ahmed kendisine borcu olan ancak alacaklı olduğu Hacı Cemile bint-i Mahmud'un ölümü üzerine alacağını eşi ve amcasından tahsil edildiğini gösteren hüccettir.

S. 56/B. 105(10 Mart 1788)

1202 Cemâziye'l-ahire guresinden itibaren es-Seyyid 'Ömer Efendi Adana ve Dünderli Kazalarına Kaim-makam olarak atanmıştır. Atama gerekçesi bu kazalarda baş gösteren Siyadet iddialarını ortadan kaldırmak, Seyyidlerin maaşı olan 1 akçenin başkalarına kaptırılmasını engellemek ve toplumsal düzeni sağlamak amacıyla yapılmış bir görevlendirmedir.

TEREKELER

S. 4/B.12 (25 Ekim 1786)

Adana'nın Serrâcân mahallesinde oturan Nakübü'l-eşraf Ka'immakam'ı Emir 'Ali-

zâde es-Seyyid Mustafa Efendinin ölümü üzerine mülkünün üç eşi, dört oğlu ve dört kızına verildiğine dair tereke suretidir.

S.17/B.33(24 Şubat 1787)

Eski Hamam Mahallesi sakini Emine bint-i el-Hâc Mahmud adlı hatunun ölümü üzerine mirası eşi ve kendi soyundan olan es-Seyyid Mehmed bin İsmail'e bırakıldığına dair tereke.

S.19/B.36(12 Mart 1787)

Mermerli Mahallesi sakini Abacı-zade İsmail Efendi vefat etmiş olup mülkü eşi, annesi ve küçük oğluna kalmıştır.

S.24/B. 44 (13 Mart 1787)

Aslen Birecikli olup Adana'da misafir iken vefat eden Hüseyin Beşe ibn-i Ahmed Beşe adındaki kişinin görünürde varisi olmadığından mülkü askeri hazineye verilmiştir.

S.24/B.45 (24 Mart 1787)

Hurmalu Mahallesinde oturan Durmuş bin Hızır'ın ölümü üzerine mirası nikahlı olupta terkettiği eşine ve halası oğluna bırakıldığına dair belgedir.

S.25/B.46 (28 Mart 1787)

Kasab Bekr mahallesinde ikamet eden Raziye bint-i Ali adlı hanımın varissiz ölümü üzerine terekesi kendi soyundan olan iki kadın akrabasına bırakılmıştır.

S. 25/B.47(2 Nisan 1787)

Ali Dede Mahallesinde vefat eden Halil ibn-i Bayram'ın mirasının eşi ve çocuğuna bırakıldığı ile ilgili belgedir.

S.25/B.48(22 Temmuz 1787)

Eski Hamam Mahallesinde varissiz ölen Küttabcı Süleyman Beşe'nin terekesinin askeri hazinece müzayede edilip buraya verildiğine dair terekedir.

S. 26/B.50(26 Ocak 1787)

Bab-ı Tarsus Mahallesi vatandaşı olan Mehmed bin Abdullah'ın ölümü üzerine tereke taksimi

S. 29/B.55(Ay-gün yok 1787)

Aslen Diyarbakırlı olan Mehmed oğlu Hüseyin Adana'da Siyav Beşeoğlu Medresesinde vefat etmiş olup mirası kız kardeşinin oğlu Muhammedullah'a intikali ile ilgili terekedir.

S. 29/B.56(26 Mayıs 1787)

Adana Mahallelerinden Sarı Yakub Mahallesi sakinlerinden Abdullah Beşeoğlu Abdullah'ın eşinden başka varisi olmadığından zahiresi askeri hazine tarafından müzayede edildiğine dair belgedir.

S. 30/B.57 (11 Temmuz 1787)

Adana Mahallelerinden Kayalı Mahallesi vefat eden İbrahim oğlu Yusuf Beşe'nin mirası eşi ve halasının kızına bırakıldığına dair belgedir.

S.30/B.58 (17 Temmuz 1787)

Adananın Ağa Mehmed Mahallesi ikamet eden Ümmü Gülsüm'ün kızı Cennet vefat etmiş olup mirası akrabalarına bırakıldığı kayıtlıdır.

S. 31/B. 59(20 Ağustos 1787)

Diyarbakır halkından olup Adana'da Cami-i Kebir Medresesinde Ardıkçı (Saka) olan Ahmed'in vefat etmiş olup varissiz öldüğünden dolayı mülkünün devlete verildiğine dair belgedir.

S. 31/B.60(20 Ağustos 1787)

Malatya halkından olup Adana'daki Yeni Han da yolcu olarak bulunduğu esnada vefat eden Ebubekir Beşe'nin terekesini amcası Halil bint-i Aliye bırakıldığına dair belgedir.

S. 32/B.62(24 Ağustos1787)

Ali Dede Mahallesi ikamet eden Şerife bint-i Mehmed Efendi hanımın terekesinin eşi ve erkek kardeşi arasındaki taksimatı yer almaktadır.

S. 33/B.63(23 Ağustos 1787)

Adana Mahallelerinden Saclı Hamid Mahallesi vefat eden Hamid ibn-i Seyyid Veliyüddin'in mirasının eşi, büyük kızı ve kız kardeşi arasında paylaşıldığına dair belgedir.

S. 34/B.65(19 Eylül 1787)

Sivaslı olan Tüccar Hacı İbrahim oğlu Mustafa ticaret esnasında Adana'da Hızır Han'da vefat etmiş olup terekesini kayıtlı olduğu belgedir.

S. 35/B.68(27 Ekim 1787)

Adana mahallelerinden Neccaran Mahallesi vefat eden Zeyneb bint-i Ali'nin terekesidir.

S. 39/B. 75 (10 Kasım 1787)

Aslen Kuseyrlı olan ancak Adana'da Çukadarlık görevi yaptığı sırada vefat eden Abdullah ibn-i Ahmed Ağanın tereke dokümanıdır.

S. 41/B.78(4 Aralık 1787)

Adana'nın Çukur Mescid Mahallesi sakin olan Hüseyin ibn-i İshak'ın vefatı sonrası terekesinin eşi, kızı, annesi ve erkek kardeşi arasındaki taksimatıdır.

S. 44/B.85(8 Aralık 1787)

Adananın Eski Hamam Mahallesi ikamet eden ancak ticaret nedeniyle

İskenderun da bulunduğu esnada vefat eden Hacı Receboğlu diye tanınan el-Hâc Ahmed'in terekesinin tevzi ve taksimidir.

S. 45/B. 86(6Ocak 1788)

Adana'nın Kara Sofi Mahallesi vatandaşı olan Mahmud kızı Hacı Cemilenin yolda ölümü üzerine mirası eşi ve kendi soyundan gelen amcalarına taksim edildiğini gösteren belge suretidir.

S. 46/B.89 (11 Ocak 1788)

Adana'ya sonradan gelip yerleşen Eski Hamam Mahallesi sakini İğobveled Kırkor adlı zımmı mord etmiş olup terekesi oğlu ve kızı arasında taksim edildiğini gösteren belgedir

S. 56/B.103 (3Mart 1788)

Bâb-ı Tarsus Mahallesinde ikamet iden el-Hâc 'Ali Efendinin ölümü üzerine mirasının iki eşi ve kız kardeşine taksim edildiğini gösteren terekedir.

VAKIF

S. 17/B.34 (26 Şubat 1787)

Kantarın Mahallesi sakini Zeyneb bint-i Mehmed adlı hanım kendi mülkü olan bir takım malını evladiyet usulüne uygun olarak vakfettiğini, hayatta olduğu müddetçe kendisinin mutasarrıf ve mütevellî olacağını daha sonra ise Ömer Efendi bin-i Mehmed'in görevlendirildiğinin belirtildiği vakfiyyedir.

S. 32/B.61(20 Ağustos 1787)

Sarı Yakub Mahallesinde oturan Emine bint-i (boş) Beşe sabi Şevvâl 1201(23 Temmuz 1787) den iki ay önce ayı mahallede bulunan mülkünü vakf etmiştir. Ancak iki ay içerisindeki gelişmeler alınan bu kararın doğru olmadığını düşündürmüş olmalı ki vakfiyyenin iptali talep edilmiş bu istek uygun görülmüştür.

S. 39/B.74(Tarihsiz)

1201 yılında Adana'da bulunan Ramazanoğlu Evkafına ait bazı iş yerlerinin kiraya verildiğine dair temessüktür.

S. 58/B.108 (26 Nisan 1788)

Adana Mahallelerinden Durmuş Fakih Mahallesinde oturan es-Seyyid Mustafa ibn-i Ali ile Halime bint-i es-Seyyid el-Hâc Ahmed adlı hanım, el-Hâc Ahmed Vakfına bağlı iki dükkânı işletmektedirler. Ancak buraların gelirinin kendilerine ait olduğu bir zamanda vakıf malı olan dükkanların yanması üzerine vakıf vekili olan es-Seyyid el-Hâc Hüseyin'den sonra göreve gelen Vakıf Mütevellisi es-Seyyid Mehmed bu dükkanları onararak gelirini kendi üzerine alıyor. Ancak zamanı dolmadan vakıf geliri gasb

edildiğinden, açılan davada mütevellî haksız görülmüştür.

S. 59/B. 110 (6 Ocak 1788)

Adana'nın Kara Sofi mahallesinde ikamet iden Hâcî Cemile bint-i Hâcî Ali adlı kadının ölmeden önce mülkünün vakıf malı olarak kullanılması ve gelirinin kendisi hayat da olduğu sürece kendine daha sonra ise Fatıma bint-i Ali adlı hanım ve onun evlatlarına geçmesini istemiş. Ancak bu vakfiyyet hazırlama aşamasında olduğu zaman içerisinde Cemile hanımın hacc yolunda vefat etmesiyle mülkün eşi veya devlete mi yoksa vakıf olarak kullanılıp kullanılmayacağı sorusu cevaplandırılmış. Fatıma bint-i Ali açmış olduğu davayı kazanarak mülkün vakıf geliri olarak kullanılmasına karar verilmiştir.

SONUÇ

Son yıllarda artarak devam etmekte olan Şehir Tarihi araştırmalarında Şer'iyye Sicilleri bu alanda çalışanlar için bir ana kaynak niteliğini taşımaktadır. Şer'iyye Sicilleri sadece bizim için değil Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları üzerinde kurulmuş çok sayıdaki devletlerin tarihi içinde vazgeçilmez bir kaynaktır.

Şer'iyye Sicilleri genel tarih kadar mahalli tarih içinde önemlidir. Devlet teşkilatının ve müesseselerinin merkez dışındaki uzantılarının işleyip işlemediğini bu kaynak sayesinde tespit edebilmek mümkündür. 65 Numaralı Adana Şer'iyye Sicili bu bilgilere ulaşmaya imkân tanımaktadır. Bununla birlikte tarih araştırmacılarının bütün kaynakları incelemeleri oldukça güç olup, hayli zaman almaktadır. Bu bakımdan Sicillerin belge özetlerinin yayınlanması tarih araştırmacılarının işini bir hayli kolaylaştıracaktır. Bu düşünceden hareketle Adana'ya ait bir defterin belge özetlerini hazırlamış bulunmaktayız. Temennimiz, tek bir defter dahi olsa bile, burada yer alan özetlerden, Adana'nın fiziki, sosyal, ekonomik ve demografik yapısı hakkında araştırmacıların bir izlenim edinmelerinin mümkün olmasıdır.

KAYNAKÇA

- AKDAĞ Mustafa; **Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi**, C.I,İstanbul 1995.
- AKGÜNDÜZ Ahmet; **Şer'iyye Sicilleri, I. Cilt**, İstanbul-1988.
- ALTUNDAĞ Şinasi;“Osmanlılar'da Kadıların Salahiyat ve Vazifeleri”,**VI.T.T. Kongresi III.**,Ankara1967,s.344-5.
- ATALAR Münir; “Şer'iyye Mahkemelerine Dair Kısa Bir Tarihçe”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi, S.4**, Ankara-1980,s.311-2.
- GÜRKAN Feyyaz; “Şer'iyye Mahkemeleri Sicilleri Üzerinde Bir Araştırma”, **IX. Türk Tarih Kongresi, C.II**, Ankara-1988, s.766-7.
- İNALCIK Halil; “Mahkeme”,**İ.A.,C.7**,MEB. Yay., İstanbul 1970,s.150.
- MİROĞLU İsmet; **Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası**, Ankara 1990.
- ORTAYLI İlber; **Osmanlı Devleti'nde Kadı**, Ankara-1994.
- ÖZDEMİR Rifat; “Şer'iyye Sicilleri'nin Toplu Katoloğuna Doğru”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.:I, S.:I**, Elazığ-1987, s.:192.
- ÖZDEMİR Rifat; **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara**, Ankara-1986.
- ÖZTÜRK Mustafa; “Harput Şer'iyye Sicilleri”, **Tarih İçinde Harput Sempozyumu**, s.74.
- TAŞ Kenan Ziya; “Arşiv Malzemesi Olarak Şer 'iyye Sicilleri ve Taşra Üniversitelerinden Tarih Araştırmaları”, **Milli Arşiv Şurası**, Başbakanlık Yay., Ankara 1992, s. 175.
- TIZLAK Fahrettin; **398 Numaralı Harput Şer'iyye Sicili**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ-1987.
- ÜNAL Mehmet Ali; “Fetih, Fatih ve Gençlik”, **Tarihçi Gözüyle Olaylar ve Türkiye**, Isparta 1988, s.76-77.
- YILMAZÇELİK İbrahim; **Diyarbakır Şer'iyye Sicilleri (Katolog ve Fihristleri)**, Ankara, 2001.
- YAŞAR Yücel; “XVI-XVII Yüzyılda Osmanlı İdari yapısında Taşra Ümerasının Yerine Dair Düşünceler”,**Bulleten**, C.41/S.163,TTK.Yay.,Ankara1977,s.495.